

Sygn. akt IV CSK 529/15

## POSTANOWIENIE

Dnia 12 maja 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Iwona Koper (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Karol Weitz (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa M. H.  
przeciwko M. Związkowi Religijnemu w Rzeczypospolitej Polskiej  
o stwierdzenie nieważności uchwały,  
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej  
w dniu 12 maja 2016 r.,  
skargi kasacyjnej powódki  
od postanowienia Sądu Apelacyjnego  
z dnia 28 kwietnia 2015 r.,

**oddala skargę kasacyjną.**

## UZASADNIENIE

W pozwie z dnia 2 lutego 2015 r. skierowanym przeciwko M. Związkowi Religijnemu w Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: „MZR”) powódka M. H. żądała stwierdzenia nieważności uchwały XV Nadzwyczajnego Kongresu M. w B. z dnia 20 marca 2004 r. w przedmiocie wyboru T. M. [...] MZR. Postanowieniem z dnia 25 lutego 2015 r. Sąd Okręgowy w B. odrzucił powództwo.

Sąd, odwołując się do kryteriów kwalifikacji sprawy jako cywilnej w rozumieniu art. 1 k.p.c. w sensie materialnym lub formalnym, przyjął, że przedstawiona pod osąd sprawa kryteriów tych nie spełnia. Sprawa ta nie jest sprawą cywilną ani w sensie materialnym, ani w sensie formalnym. Zgodnie z art. 25 ust. 3 Konstytucji, stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego. Sąd powszechny nie ma prawa ingerencji w wewnętrzne sprawy żadnego kościoła bądź związku wyznaniowego, a taką jest sprawa wyboru [...] MZR. W związku z tym w przedmiotowej sprawie droga sądowa jest niedopuszczalna, co uzasadnia odrzucenie powództwa na podstawie art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c.

Powódka wniosła zażalenie na postanowienie z dnia 25 lutego 2015 r. Zarzuciła w nim naruszenie prawa procesowego, tj. art. 1 i 2 § 1 oraz art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c., a także prawa materialnego, tj. art. 25 ust. 3 Konstytucji i art. 9 ust. 1, art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o granicach wolności sumienia i wyznania (jedn. tekst: Dz. U. z 2005 r., Nr 231, poz. 1965 ze zm., dalej: „u.g.w.s.w.”).

Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji, że w niniejszej sprawie – ze względu na jej niecywilny charakter – droga sądowa jest niedopuszczalna. Wskazał na szczególny i złożony charakter relacji między wspólnotą wyznaniową a jej członkiem. W pewnych aspektach może ją cechować równorzędność (np. w ramach umowy o pracę). Powołując się na judykaturę Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: „Trybunał”) Sąd Apelacyjny przyjął jednak, że o takiej równorzędności nie może być mowy w sferze zależności między wspólnotą a jej członkiem w związku z praktykowaniem doktryny religijnej (wyroki

z dnia 23 września 2010 r., skarga nr 1620/03, w sprawie Schüth p. Niemcom, i z dnia 3 lutego 2011 r., skarga nr 18136/02, w sprawie Siebenhaar p. Niemczech).

Według Sądu Apelacyjnego roszczenie powódki należy ocenić jako związane ze swobodą praktyk religijnych, mającą doznawać ograniczenia przez wadliwy wybór jej zwierzchnika religijnego. Obsadzenie stanowiska [...] MZR mieści się też w ramach czynności związanych z funkcjonowaniem i organizacją MZR jako wspólnoty wyznaniowej. Odwołując się do wyroku Trybunału z dnia 23 września 2010 r., skarga nr 425/03, w sprawie Obst p. Niemcom, Sąd podkreślił, że tradycyjnie i powszechnie wspólnoty religijne funkcjonują w formach zorganizowanych struktur i – gdy chodzi o organizację takiej wspólnoty – przepis art. 9 Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 ze zm., dalej: „Konwencja”) należy interpretować w świetle przepisu art. 11 Konwencji, chroniącego wolność stowarzyszenia się przed nieuzasadnioną ingerencją ze strony państwa. Autonomia wspólnot religijnych stanowi samą istotę ochrony przyznawanej w art. 9 Konwencji, wobec czego – poza bardzo wyjątkowymi przypadkami – prawo do wolności wyznania w formie gwarantowanej w Konwencji wyklucza istnienie jakiegokolwiek swobody decyzyjnej państwa, gdy chodzi o kwestię zgodności z prawem przekonań religijnych lub sposobów ich wyrażania.

W przypadku różnicy zdań między związkiem wyznaniowym a jednym z jej członków, dotyczącej spraw doktrynalnych i organizacyjnych, indywidualna wolność wyznania jest wykonywana jedynie w ramach prawa do opuszczenia tego związku (wyrok Trybunału z dnia 9 lipca 2013 r., skarga nr 2330/09, w sprawie Sindicatul „Păstorul Cel Ben” p. Rumunii).

Wyjątkowość dopuszczalnej ingerencji państwa w funkcjonowanie struktur organizacyjnych związku wyznaniowego, także w kontekście oceny ważności uchwał organów tego związku, nie pozwala na stosowanie w tej materii reguł rozszerzającej i analogicznej wykładni obowiązującego prawa.

Separacja porządku państwowego i porządku związku oznacza brak mocy obowiązującej przepisów wyznaniowych w porządku laickim właściwym dla prawa

państwowego oraz ograniczoną moc sprawczą przepisów państwowych w porządku wyznaniowym.

Przepisy obowiązującej ustawy z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do M. Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 30, poz. 240 ze zm., dalej: „ustawa o MZR”), której treść należy aktualizować w zgodzie z przepisami u.g.w.s.w. (art. 14 w zw. z art. 39 ust. 1 u.g.w.s.w.), w określony sposób kształtują relacje między wymienionymi porządkami prawnymi i nie zawierają norm umocowujących organy państwa, w tym sądy powszechne, do kontroli prawidłowości wyboru [...] MZR.

Na tej podstawie Sąd Apelacyjny przyjął, że powódce nie przysługuje droga sądowa w niniejszej sprawie, wobec czego uznał zarzuty naruszenia art. 1 i 2 § 1 w zw. z art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c. oraz art. 25 ust. 3 Konstytucji i art. 9 u.g.w.s.w. za niezasadne. Z tych względów też postanowieniem z dnia 28 kwietnia 2015 r. Sąd Apelacyjny oddalił zażalenie powódki na postanowienie Sądu Okręgowego z dnia 25 lutego 2015 r.

Powódka zaskarżyła w całości postanowienie z dnia 28 kwietnia 2015 r. W skardze kasacyjnej zarzuciła w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej (art. 398<sup>3</sup> § 1 pkt 1 k.p.c.) naruszenie art. 25 ust. 3 Konstytucji, art. 9 i 11 Konwencji, art. 9 ust. 1, art. 11 ust. 1 i art. 12 ust. 1, art. 14 w zw. z art. 39 ust. 1 u.g.w.s.w. oraz art. 2 ustawy o MZR, a w ramach drugiej podstawy kasacyjnej (art. 398<sup>3</sup> § 1 pkt 2 k.p.c.) – naruszenie art. 1, art. 2 § 1 i 3 w zw. z art. 199 § 1 pkt 1 i art. 199 § 1 pkt 1 w zw. z art. 1 i art. 2 § 1 i 3 k.p.c. Na tych podstawach wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia Sądu Apelacyjnego z dnia 29 kwietnia 2015 r. i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, ewentualnie, o uchylenie zaskarżonego postanowienia oraz postanowienia Sądu Okręgowego z dnia 25 lutego 2015 r. oraz o przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty powódki zmierzają do wykazania, że przedstawione przez nią żądanie dotyczące (nie)ważności uchwały o wyborze [...] MZR jako oparte na art. 189 k.p.c. w zw. z art. 58 § 1 k.c. jest źródłem sprawy cywilnej między równorzędnymi podmiotami, wobec czego odrzucenie powództwa w tej sprawie stanowi naruszenie art. 1, art. 2 § 1 i 3 oraz art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c. Powódka

twierdzi też, że podstawą do wyłączenia w tej sprawie drogi sądowej nie może być art. 25 ust. 3 Konstytucji, gdyż sprawa nie dotyczy kwestii związanych ściśle z kultem religijnym, lecz zmierza tylko do deklaratywnego ustalenia, że sprzeczna z powszechnie obowiązującym prawem uchwała związku wyznaniowego jest z mocy tego prawa nieważna. Wyłączenie drogi sądowej nie wynika tym samym również z art. 9 i 11 Konwencji, ponieważ sprawa nie odnosi się do poszanowania wolności sumienia i wyznania. W ocenie powódki art. 14 w zw. z art. 39 ust. 1 u.g.w.s.w. nie wpływają na zakres ingerencji Państwa w sprawy związku wyznaniowego, a jedynie stanowią o zachowaniu mocy przez przepisy ich statutów w zakresie, w którym nie są one sprzeczne z przepisami u.g.w.s.w. Z mocy zaś art. 2 ustawy o MZR na MZR ciąży obowiązek przestrzegania obowiązujących praw i jego statutu.

Biorąc pod uwagę regulacje rangi konstytucyjnej (art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 i art. 177 Konstytucji) oraz rangi ustawowej (art. 1, art. 2 § 1 i 3, art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c.) i wykładając te ostatnie w sposób prokonstytucyjny (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 2003 r., III CK 53/02, OSNC 2003, nr 2, poz. 31) stwierdzić należy, że przyjęcie niedopuszczalności drogi sądowej i odrzucenie z tego powodu powództwa w postępowaniu cywilnym możliwe jest w dwóch typach sytuacji. Po pierwsze, może to nastąpić w razie, gdy żądanie, z którym wystąpiono do sądu, nie jest objęte gwarancją prawa do sądu, w tym dlatego, że nie stanowi ono „sprawy” w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji (por. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 listopada 2001 r., K 3/00, OTK 2001, nr 8, poz. 251, z 16 grudnia 2008 r., P 68/07, OTK-A 2008, nr 10, poz. 180, z 22 czerwca 2015 r., SK 29/13, OTK-A 2015, nr 6, poz. 83; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 2008 r., II CSK 303/08, niepubl.; wyrażne poddanie przez ustawodawcę określonej sytuacji kognicji sądów czyni z niej „sprawę”, choć nie przesądza o granicach tego pojęcia, por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 września 2004 r., P 4/04, OTK-A 2004, nr 8, poz. 81) albo objęte jest konstytucyjnie dopuszczalnym wyłączeniem prawa do sądu (art. 77 ust. 2 Konstytucji; zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 listopada 2000 r., P 12/99, OTK 2000, nr 7, poz. 260). Po drugie, stwierdzenie niedopuszczalności drogi sądowej i odrzucenie z tego powodu powództwa – z zastrzeżeniem wyjątków

o których mowa w art. 199<sup>1</sup> i art. 464 § 1 k.p.c. – jest zasadne, gdy podmiot inicjujący postępowanie wybrał niewłaściwą drogę sądową, tj. skierował do sądu w postępowaniu cywilnym sprawę należącą do kompetencji innego sądu niż sąd powszechny i Sąd Najwyższy. Sytuacja taka wystąpi, gdy sprawa nie jest sprawą cywilną (w sensie materialnym albo formalnym), jeśli ustawowo zastrzeżono dla niej właściwość innego sądu niż sąd powszechny i Sąd Najwyższy (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 2003 r., III CK 53/02, OSNC 2003, nr 2, poz. 31), bądź wprowadzie jest taką sprawą, ale wyłączono ją spod właściwości sądów powszechnych i Sądu Najwyższego i przekazano innym sądom.

Jakkolwiek zakwalifikowanie żądania jako „sprawy” w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji musi być oderwane od rzeczywistego istnienia konkretnego prawa, to nie ulega żadnej wątpliwości, że gwarancje prawa do sądu mogą być odnoszone tylko do tych sytuacji, w których przepisy prawa materialnego przewidują ochronę prawną pewnych wartości (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 kwietnia 2004 r., SK 38/03, OTK-A 2004, nr 5, poz. 45). Uznanie danej sytuacji za sprawę zakłada zatem z jednej strony twierdzenie o istnieniu prawa lub sytuacji prawnie chronionej, dającej się racjonalnie uzasadnić według obowiązujących norm prawnych, na których sąd może oprzeć ewentualne rozstrzygnięcie, a z drugiej strony możliwość ingerencji sądu jako organu władzy państwowej w daną sferę relacji pomiędzy podmiotami tej relacji.

W myśl art. 25 ust. 3 Konstytucji stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie i współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego. Kategoria autonomii odnosi się tu do sfery wewnętrznej i oznacza prawo do samodzielnego rozstrzygania o sprawach kościoła lub związku wyznaniowego, a kategoria niezależności dotyczy relacji zewnętrznych i oznacza brak podporządkowania państwu. Do „swojego zakresu” kościoła lub związku wyznaniowego zaliczyć należy nie tylko ich działalność religijną *sensu stricto*, ale również sprawy organizacyjno-samorządowe, co rozciąga się na ich wewnętrzną organizację, hierarchię, kompetencje i stosunki między jednostkami, organami i innymi podmiotami struktury kościoła lub związku oraz elekcję i obsadę personalną urzędów (funkcji)

sprawujących kult, zajmujących się nauczaniem lub zarządzaniem, a także kwestie odnoszące się do przyjmowania albo wykluczania wiernych ze wspólnoty, łącznie z ich pozycją w ramach wspólnoty i relacjami z jej organami i strukturą. W ramach „swojego zakresu” obowiązuje własne prawo kościoła lub związku wyznaniowego, którym może być prawo stanowione przez kościół lub związek bądź nawet prawo pochodzenia ustawowego, o ile zaakceptował je kościół lub związek (art. 25 ust. 5 Konstytucji), nie obowiązują zaś normy państwowego (powszechnego) porządku prawnego, które wobec tego nie mogą być podstawą do konstruowania praw podmiotowych lub sytuacji prawnie chronionych dla kościoła lub związku bądź ich wiernych w ich wzajemnych relacjach mieszczących się w tym zakresie.

Przez pryzmat regulacji konstytucyjnych, w tym przede wszystkim art. 25 ust. 3 Konstytucji, stosować należy normy rangi ustawowej odnoszące się do stosunków między kościołami i związkami wyznaniowymi oraz państwem. Gdy chodzi o stosunki między MZR oraz Państwem Polskim co do zasady moc obowiązującą zachowały przepisy ustawy o MZR (por. postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 lutego 2015 r., S 2/15, OTK-A 2015, nr 2, poz. 23). Uwzględnić jednak należy, że powstały one w czasie, gdy stosunki pomiędzy państwem a kościołami lub związkami wyznaniowymi – inaczej niż to jest obecnie – były kształtowane w myśl zasady zwierzchnictwa państwa. Odnosząc je do obecnych realiów konstytucyjnych oraz uwzględniając art. 19 ust. 2 pkt 4) w zw. z art. 18 ust. 2 u.g.w.s.w., trzeba kierować się założeniem, że MZR korzysta z autonomii i niezależności w „swoim zakresie” w rozumieniu i w granicach określonych przez art. 25 ust. 3 Konstytucji, a regulacje ustawy o MZR (np. art. 6 ust. 1, art. 7, art. 8 ust. 3 i art. 9) w granicach, w których miałyby z tym kolidować, nie mogą stać temu na przeszkodzie, zaś w granicach, w których są akceptowane przez MZR, mogą być traktowane jako jego własne prawo odnoszące się do tego zakresu.

Odnosząc to do realiów żądania powódki należy stwierdzić, że nie może się ona powoływać na przepisy państwowego porządku prawnego (art. 189 k.p.c. i art. 58 § 1 k.c.) celem podważania aktów podejmowanych w ramach „swojego zakresu” MZR, w tym uchwały o powołaniu [...] MZR, co powoduje, że żądanie to nie może być uznane za „sprawę” w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji. Gwarancja

autonomii i niezależności MZR w ramach „swojego zakresu” statuowana w art. 25 ust. 3 Konstytucji implikuje natomiast niedopuszczalność ingerencji sądu jako organu władzy państwowej w „swoją zakres” MZR, a więc także niedopuszczalność sądowej oceny prawidłowości stosowania własnego prawa przez MZR, w tym co do wyboru [...] MZR. Oznacza to, że podniesione w skardze kasacyjnej zarzuty naruszenia art. 25 ust. 3 Konstytucji oraz art. 1, art. 2 § 1 i 3 w zw. z art. 199 § 1 pkt 1 i art. 199 § 1 pkt 1 w zw. z art. 1 i art. 2 § 1 i 3 k.p.c. są bezzasadne, a zarzuty naruszenia art. 9 i 11 Konwencji, art. 9 ust. 1, art. 11 ust. 1 i art. 12 ust. 1, art. 14 w zw. z art. 39 ust. 1 u.g.w.s.w. oraz art. 2 ustawy o MZR – bezprzedmiotowe.

Z tych względów, na podstawie art. 398<sup>14</sup> k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

db

eb